Magyar László

PALICS TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Paliccsal már a monarchia számos forráskiadványában találkozhatunk, s a tőkésedés erősödésével a fürdőhely híre a határon túlra is eljut.

A Szabadkától néhány kilóméternyire keletre fekvő helység először 1462-ben bukkan fel Paly[1] néven, amikor is e Csongrádmegyei pusztát Mátyás király anyjának adományozza. E pusztát később Pálegyháza nevű faluként említik.[2] A szabadkai nahije 1580/82-es török defterei Pálegyháza tíz adófizető házáról tudósítanak. Régészeti szempontból vizsgálva a területet, az egykori Pálegyháza valószínűleg a tó délkeleti csücskének közelében, a zentai földút északi oldalán terült el. A felszíni lelet tanúsága szerint a kiemelkedésen temető övezte templomocska állt, s a település észak irányban, a tó partján húzódott.[3] Az 1698. évi útitérképen és az első magyar postatérképen (Leopold F. v. Rosenfelt munkája) a település a Palicsi-tó közelében, a Zentai út mellett „bali" (balj?) jelöléssel látható. A szabadkai Történelmi Levéltár 1782. évi térképe Pálegyháza romjait „Gradina"-ként tünteti fel.

A Palicsi-tó a település előfordulásának középkori alakjából kölcsönözte a nevét, amit az is alátámaszt, hogy a bécsi levéltár egyik XVIII. századi térképe „Paulischer See"-ként jelöli. Ludvicus Marsigli olasz tábornok az 1690-es években a tó partján táborozott, s az 1727-ben kiadott Danubius Pannonico — Mysicus című munkájához mellékelt térképen Szabadka közelében egy Paligo Palus nevű tavat rajzolt, amely alatt csakis a Palicsi tavat érthetjük.[4] Szavoyai Jenő serege 1697. szeptember 28-án ütötte fel táborát a Palicsi-tó keleti partján (a strandfürdő és a víkendtelep térségében). A táborhelyről a bécsi Kriegsarchiv (Hadilevéltár) két egykorú rajzot őriz, melyeket F. N. de Sparr készített. A tollrajz (a helyszínrajz) a Palicsi-tó nevét nem hozza, ám e helyet az „esőzések által összegyűlt víz"-ként jelöli meg, ahol — mint a színes felvételén — még egy szigetet is feltüntet az a szerző, akiről a történettudomány egyelőre nagyon keveset tud. Hangsúlyoznunk kell, hogy F. N. de Sparr rajzai nem sejtetik semmilyen település nyomait a tó

mentén. Hadd jegyezzük itt meg, hogy a víz sós voltára való tekintettel (tehát halhiány miatt) a korábbi történeti korokban általában gyérebben telepedtek meg a tó partján.[5]

A szájhagyomány azonban úgy tartja, hogy a Palicsi-tó helyén 1750 körül még homokos legelő volt, s a pásztorok a nyáj itatására több kutat ástak a mélyebb helyeken. Egy alkalommal erősebb érre bukkantak, az ebből kiömlő víz elöntötte az egész lapos medencét. A néphit szerint tehát így keletkezett a tó, de még egy 1855. december 24-i tudósításban is helyet kap a szájhagyomány, amely végül mégiscsak az esővíz és hó összegyülemléséből származtatja a Palicsi-tó létrejöttét.[6] Iványi István ismert szabadkai monográfiájában többek között így ír: „Pedig ezen tó sokkal régibb. Az egész tájék domborzati viszonyai e tó medrét úgy tüntetik fel, mint a környék és a város összes fölös vizének medencéjét, amely már az ősrégi vizek nivelláló korában alakult a Duna és a Tisza medrével egyidőben; azonban kívülről kapván vizét, szárazabb években ... bizony nemegyszer ki is száradt, így 1794-ben újabban 1863-ban is. S ilyen eseteknek tulajdoníthatjuk az említett múlt századi mondát... A tó vize nem forrásból ered, hanem legnagyobbrészt a városon át folydogáló csapadék esővíz, amely a valamikor tengerfeneket képezett talajban elroncsolt chlornatrium-rétegéből kiszíván ezen sót, maga is sziksós tartalmú lesz."[7] A tudomány mai állása szerint a Palicsi-tó keletkezése egészen a jégkorszakig, a nagy lösz- és homoklerakódások koráig vezethető vissza. Azonban még nem tisztázódott minden kérdés. Erről Szöllősi Gyula „A Palicsi-tó elhalása és felújítása" című munkájában többek között így vélekedik: „A tó keletkezésének minden mozzanatát ma már nehéz feltárni, bizonyos azonban az, hogy a szél, a vízjárások, a terület délkelet felé való lejtése és még más természeti tényezők is olyan irányban hatottak, hogy a lösz és a homok határán kialakulhatott a tó. Újabb vizsgálatok, de különösen a tó körüli mély fúrások talán még jobban megvilágítják majd a tó keletkezésének körülményeit, és ezáltal jobban megismerhetjük múltját".[8]

A tó vize régente annyira lúgos volt, hogy növény- és állatvilágával bizony nem éppen dicsekedhetett. Idővel azonban változik a kép, annyira, hogy 1780 körül a tó vizén megjelennek a hattyúk is, melyek kisebb-ngyobb megszakításokkal egészen 1902-ig felkeresik tavunkat. A Palicsi-tó vizét kezdetben birkaúsztatásra, itatásra, kenderáztatásra, vászonfehérítésre, ruhamosásra stb. használják. Szappanra többnyire nem is volt szükség, mert a víz annyira lúgos volt. — Elsőként Johann Gottfried Liebetraut, Bács vármegye főorvosa figyel fel a tó sziksós tulajdonságára és a keleti partrészen (a mai fövényfürdő térségben) fel is építi szódagyárát az 1780-as évek elején. Évente 80 métermázsa szódát termelt a tó sziksós vizéből (míg a tó száraz partján összegyülemlett sziksót — mint korábban is tették — összeseperte és így értékesítette), miközben felhívja az illetékesek figyelmét a felmelegített víz kiváló gyógyhatására. Egyelőre nincsenek pontos adataink arról, hogy meddig működött Liebetraut szódagyára, de újabb kutatásaink eredményeként

a Magyar Országos Levéltárban rábukkantunk az idevágó dokumentumokra, melyek valószínűleg már a közeljövőben feleletet adnak majd e fontos létesítmény kulisszatitkaira. Úgy érezzük, tartományunk ipartörténetének is érdekes színfoltja a palicsi szódagyár. — Később Wüstinger mérnök mutat rá a víz kitűnő összetételére, majd a városi tanács 1823-ban már arról tudósít, hogy a tó vize melegfürdőként használva gyógyítja a bőrbajt és az aranyeret. Kovács Antal és Zomborcsevics Vince tiszti orvosok 1837-ben indítványozzák, hogy építsenek a tópartra fürdőt, de a tanács néhány évvel később csak a fürdésre alkalmas helyet jelöli ki az újonnan létesített kert délnyugati sarkánál (a jelenlegi női fürdőnél) és a kocsma (most fürdőigazgatóság) térségében. Ezután megtiltják itt az állatokat úsztatni; gyapjút, bőrt, ruhát mosni és kendert áztatni; a tizenkét láncnyi akáccal és kanadai nyárfákkal beültetett parkban kocsizni vagy lovagolni.[9] 1845-től néhány fürdőkádat bocsátanak a vendégek rendelkezésére, azonban a melegfürdőt csak az 1850-es évek elején építik fel. A fürdőhely gyors fellendülését majd a vendégszobák, az emeletes vendéglak és a nyári lakok létesítése stb., illetve a fürdőorvos és felügyelő alkalmazása segíti elő.

A fürdőhely kiépítése tehát a múlt század közepe táján veszi kezdetét, s a palicsi fürdőintézethez az 1880-as években már 14 létesítmény tartozik. Palics fürdőhelyi jellegének egyik megteremtője Scultéty János szabadkai építész, akinek nevéhez fűződik a múlt század közepén keletkezett valamennyi nevezetesebb épület. Az 1860-ban tető alá hozott emeletes főépület (most Park Szálló) a jobb módú fürdővendégek, míg az 1960-as években lebontott Nádasszálló a szegényebb rétegek igényeit elégítette ki. Egyébként az 1853—54-ben épült, úgynevezett felső nádas lakház volt az első palicsi hotel, amely vidékünk népi építkezési jellegzetességeit tükrözte. Az alsó nádas épület korán eltűnik a föld színéről, ellenben a felső nádason 1910-ben Jakab Dezső jóhírű műépítész átalakításokat végez. 1928-ban egy gyakorlatozó katonai repülőgép rakétájának „jóvoltából" az épület leég. Felújítják, hogy azután végleg lebontsák. Az emeletes főépület mintájára a század elején felépül a Nagyszálloda (most Jezero Szálló), amelyet a múlt évben nagy hozzáértéssel újítottak fel. A ma is fennálló régi épületek közül hadd említsük meg még az egykori vendéglős lakházat (nagykocsma), a jelenlegi fürdőigazgatóság székhelyét. A nagykocsma fontos szerepet töltött be már a fürdőhely ébredésének hajnalán. 1862-ben az épületet Scultéty tervei alapján átépítik, helyiségekkel bővítik. Igen forgalmas volt egykor e kocsma, hiszen a vasútállomástól induló főbejárat — a fősétány —, áthaladva a szegedi úton, itt ért célba. És csak 1912-től — a víztorony és a vigadó elkészültével, vagyis a fürdőhely ünnepélyes átadásával — vesz fel új irányt a fősétány, amelyet régente sűrűn ültetett nyárfák, akácok, kőrisfák öveztek. A főbejárat déli végére, a tó közvetlen közelébe tervezték 1912-ben Komor és Jakab műépítészek az emlékkutat, melynek megformálásában értékes tanácsokkal segédkezik Kisfaludi Strobl Zsigmond neves szobrászművész. A mostani női fürdőtől keletre állt egykor a sár-

fürdő, s miután ezt 1885-ben megszüntették, felépül a női uszoda. Majd Komor és Jakab műépítészek az új tófürdőt (női fürdő) 1908-ban kissé nyugatabbra tervezik és új elemekkel gazdagítják. A Palicsi-tó felújításakor (1970-es évek) az épületet lebontják, majd eredeti állapotában visszaállítják. Itt említjük meg, hogy egykor férfiuszoda is létezett Palicson, a női fürdőtől keletre, a mesterséges félsziget mentén. Amikor tehát 1885-ben a hideg-, vagy kosárfürdőt és a sárfürdőt (a mai női fürdő közelében) lebontják, külön férfi és női fürdőt épít a város a mólótól jobbra és balra. A férfi uszoda még a század elején is igen népszerű, ám az első világháború idején eltávolítják, és helyette 1921-ben a keleti tóparton fövényfürdőt létesítenek, amely idővel a leglátogatottabb pihenőhellyé fejlődik. A most oly népszerű kisvendéglő (kiskocsma) helyén a múlt század közepén istálló állt. Tudniillik itt — a nagykocsma közelében — helyezték el az átutazó fogatokat.

Hangsúlyozni kell, hogy már az 1840-es évek közepén fürdőházat és bővíthető vendéglőt építenek a fürdőhelyen, amelynek néhány szobájában fürdőkádakat állítanak. Később a kádak számának növelésével és a felső nádas épület felépítésével megvetik az alapját a későbbi igen látogatott melegfürdőnek. A melegfürdő vendégei a tó felmelegített vizét idők folyamán fa-, zománc-, és kőkádakban élvezhették.

A palicsi kertet, a már ismert fürdőhelyet, igen hangulatossá varázsolta több létesítmény, mindenekelőtt a villák, az úrilakok sora... A polgárosodás erősödésével, az üdülőhely felvirágzásával egyre szaporodnak a palicsi díszes lakóházak. A nagybirtokosok leginkább a nyári hónapok alatt tartózkodnak több szobás nyaralóikban, amelyeknek nagy része — kissé megroggyant állapotban — még mindig megtalálható, főként a park nyugati és keleti térségében. Tervezőik a bécsi és budapesti iskolák hagyományait örökítették meg úgy, hogy tartományunkban Palicsnak még mindig egyedülálló varázsa van. A női fürdő közelében 1891 és 1893-ban felépülnek a kecses Vermes-villák, amelyek ma is vonzzák az erre látogatót. A múlt század végén az épületek előtt elvonuló ún. Vermes-korzó mindkét oldalát nyárfákkal ültették be, s a villák közelében Vermes Lajos messze földön ismert sportember versenypályája híressé tette Palics nevét ilyen tekintetben is.

Vermes Lajos (1860—1945) tornatanár 1892-ben nagy költséggel sporttelepet, aszfaltos kerékpárpályát építtetett (a Bagolyvár és a Lujza villák közvetlen közelében), ahol országos jelentőségű torna- és atlétikai versenyeket bonyolítottak le. De már a múlt század nyolcvanas éveiben e kiváló sportember megszervezi a palicsi viadalokat, ahol vagy tíz atlétikai szám mellett kerékpározásban, birkózásban, ökölvívásban, úszásban, evezésben versenyeznek, sőt Vermes jégvitorlázásban is bemutatkozik. Vermes Lajos orvosi és bölcsészeti egyetemet végzett, de a tudományos pálya helyett a sportot választotta élethivatásául. Budapesten több sportegylet alakításából veszi ki részét, s amikor 1878-ban visszatér Szabadkára, rövid idő alatt felismeri Palics idegenforgalmi és sportfejlesztési lehetőségeit. Vermes Lajos — mint az akkori sportolók álta-

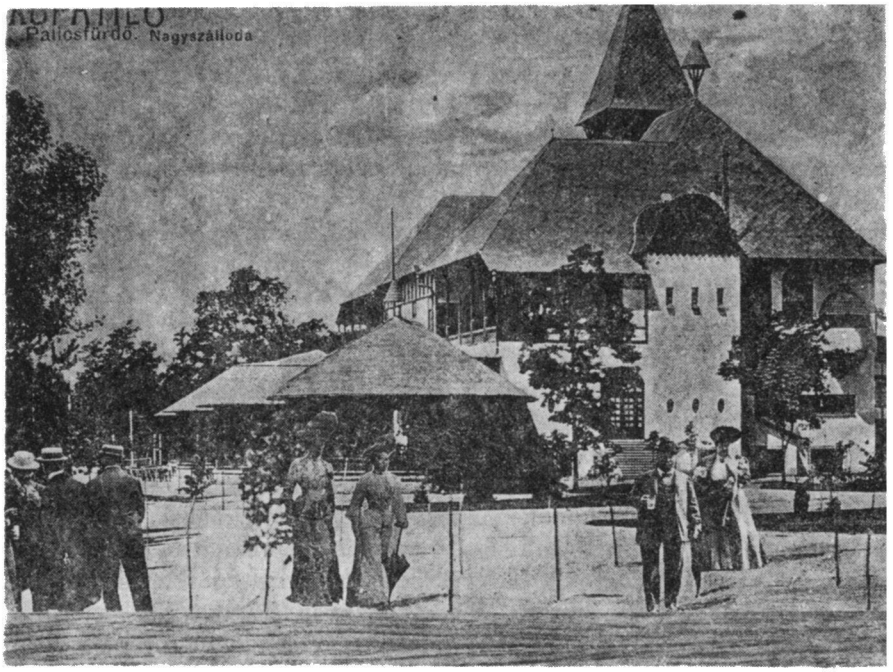

A Vigadó épülete az 1910-es években

lában — igen sokoldalú versenyző hírében állt. Kiváló kerékpáros és súlyemelő. (Állítólag a százkilós vaskörtét még bal kézzel is ötször emelte fel...) De többször nyert első díjat rúdugrásban, birkózásban, kötélmászásban, magasugrásban... Kitűnően értett a diszkoszvetéshez, az ökölvíváshoz, úszáshoz, víváshoz, gerelyhajításhoz... Kétszázötven érem, százhúsz oklevél, száznegyven babérkoszorú és tizenhat serleg sportpályafutásának mérlege.[10] Mind több szakember tartja őt a modern olimpiai játékok előhírnökének. Vermes elsőként ismeri fel abban a korban, és aktív szerepet is vállal azon törekvésben, hogy a sportot mindenki számára hozzáférhetővé tegyék.[11] De igyekvése mégsem teljesülhetett maradéktalanul, mert csak a legtehetősebb családok és a jómódú fiatal értelmiségiek sportolhattak, míg az iparos és kereskedő ifjaknak egyszerűen nem maradt idejük erre. Különben is a testedzés az ő zsebüknek túl drága mulatság volt.[12]

Vermes Lajos munkálkodása azonban más irányban is kiterjed. Ráébred arra, hogy Palics kiváló környezetével nagyszerű lehetőséget nyújthat egy nyári színpad felállítására. S a sportember elgondolását 1891-ben, majd 1892-ben telepén meg is valósítja: emeletes nyári színházat létesít, ahol több darab is színre kerül. (A jelenlegi nyári színpadot 1948-ban tervezték.) Vermes Lajossal kapcsolatban megemlíthetjük még: nem kis része volt abban, hogy a villamost Palicsra kivezessék.

A fentiek kapcsán mondjuk el, hogy 1898-ban a fürdővendégek szó-

rakozására felépül egy „Lown tennis" pálya. Idővel itt újabb sportpályákat építenek, s az egyesület 1928-ban Váli építész tervei alapján új épületben folytathatja sikeres tevékenységét.

A fürdőhely nevezetesebb épületei között kivételes jelentőségűek a Komor és Jakab építészek által 1909-ben tervezett víztorony és a Vigadó. A víztorony messze földön ismert jelkép, amely a fősétánnyal köti egybe a palicsi kertet, s így egységes egészet képez. Ezáltal a fürdőhely története folyamán először kapott ilyen díszes kaput. A Vigadó talán a legszebb palicsi építmény, mely egykor nemcsak szanatóriumként szolgált, hanem itt később színielőadásokat, hangversenyeket tartottak, Lifka Sándor pedig filmvetítéseket is rendezett. Újabban a diszkóklub, valamint a cselgáncsozók vették birtokukba helyiségeit, de hamarosan felújítják az egész épületet. Miután a vigadó a palicsi kertben úgymond központi helyet foglal el, már kezdettől fogva nagy gondot fordítanak az épület környékének parkosítására. 1911-ben a különböző virágbokrokon (dália, rózsa stb.) kívül fenyőfélét, díszbokrot stb. is ültettek, amelyeknek jelentős része az évtizedek során kiveszett. A szabadkai levéltárban adatunk van arról, hogy már a fürdőintézet megalakítása előtt, az 1830-as évek végén városatyáinkat foglalkoztatja a tó környékének gondozása. Egy 1842 évi jelentésből megtudható, hogy az újonnan létesített palicsi kertben mintegy hétezer különféle fát ültettek.[13] Hírt kapunk arról is, hogy a tizenkét láncnyi parkban főképp akácot és kanadai nyárfát telepítettek, majd a fürdésre alkalmas helyet is kijelölték. Idővel a parkot nagyobbítják; kőris-, jávor-, szílfákkal és különféle díszcserjékkel, virágokkal ültetik be. Jelentékenyebb számú platánfa ültetésére csak az 1860-as évektől kezdve gondol városunk. A mai Splitska aleja utat (az egykori Kanizsai út) díszítő platánsort 1882 őszén ültették, Szalay László ügyvéd kezdeményezésére.[14] A palicsi kertnek még egyéb büszkeségeire is fel szeretnénk hívni a figyelmet. A két kék Zsolnay váza a Jezero és a Park szállodák térségében díszeleg a szó szoros értelmében, melyekben a híres pécsi porcelángyár tulajdonosának, Zsolnai Miklósnak ajándékát üdvözölhetjük. Ugyanis Zsolnay 1910-ben Szabadkára látogat és nem mulasztotta el megtekinteni Palicsfürdőt sem. A környezet annyira lenyűgözte, hogy fürdőnknek ajándékozta az említett nagyméretű vázákat. Sok évvel ezelőtt az egyik vázát felelőtlen személyek széttörték, de azt az 1970-es években a múzeum szakemberei sikeresen helyreállították.

A felújított fürdőhely megnyitása (1912) után városatyáink hiányát érezték egy szökőkútnak, amelyet aztán 1913-ban az emeletes főépület (most Park Szálloda) és a Vigadó közelében Naschitz Béla szobrász el is készít. A szökőkút nagyszerűen beilleszkedik a több évtizedes fák, a díszes park és a patinás épületek környezetébe. Közelében áll a csinos „időjárásjelző házikó", amelynek műszerei ma már nem az 1914-ben vásárolt göttingeni cégtől származnak... Szólnunk kell még a zenepavilonról. A fürdőhely hangulatkeltése céljából hatóságunk korán ráébred a rendszeres térzene fontosságára. A templomi zenészek vasárnapon-

ként már 1853-ban térzenét adnak, később pedig a tanács neves zenekarokkal köt szerződést. A múlt század végén különösen az országos hírű Piros József és zenekara volt itt közkedvelt. Ugyancsak a múlt század végén vasszerkezetű zenepavilont építenek a mostani Park Szálloda elé (de szerkezeténél fogva könnyen máshova is áthelyezhették). A jelenlegi kecses zenepavilont 1910-ben tervezték, és jeles ünnepnapokon ma is felhangzanak a dallamok a városi pionír fúvószenekar, vagy vidéki zenekarok tolmácsolásában.

A palicsi kert, a fürdőigazgatóság épületei és a villák tehát az északi tópart közelében, környékén létesülnek. Következésképp már a múlt század második felétől foglalkoztatta hatóságunkat a part feltöltésének gondolata és 1886—1889 között be is fejezik a part körtöltését. Így beljebb szorították a vizet és szép sétánnyá rendezték át a tópartot. Majd ezután következett a part betonburkolattal való bevonása. Az 1970-es években ifjúsági akcióval felújították nemcsak az északi, hanem a keleti és nyugati tópart egy részét is.

A szakemberek már korán felismerték, hogy a palicsi homok kitűnően alkalmas gyümölcstermelésre. A vidék korszerűbb mezőgazdasági termelése érdekében alakult meg 1897-ben a mostani Kizur István utcában a földműves iskola. Célja olyan magántermelők képzése, akik saját gazdaságukat szakszerűen gondoznák. A tanulókat elméleti és gyakorlati oktatásban részesítették; még a távolabbi vidékek hallgatóit is minden gazdasági, kerti és szőllészeti munkára jól felkészítették. Egy-egy tanfolyam két évig tartott. A földműves iskolánál az e célra kijelölt helyiségben elemi iskolai oktatás is folyik. Ezenkívül 1902-ben iskolává alakítják át a múlt század 70-es éveiben épült kertészlakot (a mai Brestovačka utcában), amelyben egészen 1971-ig folyik a tanítás, majd 1972-ben lebontják az épületet. Lassan megszűnt az oktatás a Szegedi úti régi Hartmann-féle villában is, hogy azután az új palicsi iskolában végre azonos körülmények között tanuljanak a település diákjai.

Beszélhetnénk még a múlt században felállított postahivatalról, az 1904-ben megnyitott gyógyszertárról, majd a felszabadulást követő időszak létesítményeiről: a meteorológiai állomásról, az országos hírű állatkertről, a festői környezetben épült nyári színpadról, a víkendtelepről stb. Ám hadd szóljunk végül a fürdőhely gyógyvizéről és a fürdővendégekről.

Amint már a fentiekből is kitűnt, a tó gyógyereje a 18. század végétől ismeretes. A környező lakosság már régen felismerte a víz gyógyhatását; feljegyezték, hogy a tó északnyugati és nyugati részére szekéren érkezik fürödni a környező szegényebb lakosság, de az ún. „népfürdő"-t (ingyenfürdőt) — ahol még a meztelen fürdés is dívik —, a közeli villatulajdonosok kérelmére itt betiltják. A tó vizét több ízben vegyelemezték: Hauer bécsi vegyész 1840-ben, Molnár János a Természettudományi Társulat tagja 1856-ban, Liebermann Leó egyetemi tanár 1884-ben. Utóbbi a tó iszapját is vizsgálta.[15] A különböző időszakokban vett minták bizonysága szerint „Bácska gyöngyszeme" egy nátriumkarbonát-hid-

rokarbonátos tó volt. A szikes és konyhasós víz kiváló gyógyhatással van görvélykórban (scrophulosis) szenvedőkre, az idült bőrbajokra és köszvényre, az altesti betegségekre (aranyér, viszér). A tapasztalat azt bizonyította, hogy a víz jó hatással volt még a szélhűdéses betegségekre, a fej- és gyomorzsábára, valamint a „csorvás" bántalmakra.[16] Számos egykorú tudósítás látott napvilágot a tó vizének kivételes gyógyerejéről. A levéltári adatokból kitűnik, hogy Palics már az 1850-es és 1860-as években közkedvelt fürdőhely. A helybelieken kívül kezdetben Zomborból, Zentáról, Bajáról, Szegedről, Kanizsáról, Becskerekről, Kuláról, Kikindáról, Óbecséről, Eszékről, Verbászról, Palánkáról érkeznek az üdülővendégek. Ám előszeretettel látogatja a fürdőintézetet még néhány kaposvári, győri, zimonyi, nagyváradi komáromi, temesvári, aradi, pesti és bécsi nagybirtokos, tehetős kereskedő is. A fürdővendégek összetétele igen sokszínű: megfordulnak itt a távoli vidékek ügyvédein, jegyzőin, tanárain, tanulóin és egyházi személyzetén kívül a dzsidás ezred tisztjei, avagy a tollasodó kisiparosok tarka serege. A névjegyzéken azonban nem találkozhatunk a pórnéppel, avagy a művészlelkekkel. A fürdőhely látogatottsága évenként ingadozik: az 1850-es évek közepén megközelítőleg kétszáz,[17] 1861-ben már kb. hatszáz beteg töltötte itt a fürdőidényt.[18] Majd az aszályos időszak beálltával lényegesen megcsappan a fürdővendégek száma, s csak a vasútvonal megnyitása (különösen a Szeged és Szabadka közötti fürdővonat, azaz „kéjvonat" beindítása), illetve a fürdőhely fejlesztése fokozza a látogatottságot. Olyannyira, hogy pl. a század végén „... a kiránduló üdülők és szórakozók száma évenként 40—50 000-re rúg."[19] És még egy fontos körülményt kell szem előtt tartani: a fejlődést megtorpanások követik, lassan a lemaradás jelei észlelhetők. A fél évszázados épületek korszerűtlenekké válnak, újabb építményekre lenne szükség, és a palicsi kertet is fel kellene újítani stb. Végül a tanács 1905-ben úgy határozott, hogy pályázatot jelentet meg Palics újjáépítésére. A beérkezett pályaművek közül olyan sikeresen választották ki a legmegfelelőbb terveket, hogy ma is a fürdőhely szimbólumai azok az épületek, melyek 1909 és 1912 között keletkeztek. Azonkívül gondoskodnak a szennycsatornáról, a villanyvilágításról, kutak fúrásáról, vízvezeték lefektetéséről, a parkok felújításáról és a nagyobb tisztaságról. A fürdőigazgatóság szabályrendelete pedig egyre bővül, részletesebben tájékoztat, ám szigorúbb követelmények elé állítja a fürdővendégeket... A felvirágzás idején és után azonban szembetűnő változások észlelhetők a tó vizének összetételén (közben a százévnél idősebb gyógyfürdő lebontására is sor kerül), s ez olyan mértékben fokozódik, hogy egyenest a tó elhalásához vezet. Szöllősi Gyula a tó felújításakor (1970-es évek) a következőket írja: „Ha összevetjük az 1856-os és 1884-es, 1928-as, valamint az 1956-os, 1970-es és 1971-es vizsgálatokat, azt tapasztaljuk, hogy a vízben az egyes sók egymáshoz való viszonya eltolódott, vagyis a múlt századbeli nátrium-karbonát-hidrokarbonátos tó megváltozott és mostanáig nátrium-szulfátos tóvá alakult.

A szulfátok lassú, de biztos előretörése az utóbbi 100 évben az egyik legjellemzőbb vegyi tulajdonsága a tónak. Feltételezhető, hogy ez a változás a város felől beömlő szennyvíznek az eredménye, mert a környéken más tavaknál nem következett be ilyen nagyfokú romlás."[20]

Nagy erőfeszítéssel mégis sikerült felújítani a Palicsi tavat, napjainkban a helység nevezetesebb épületeinek helyreállításán szorgoskodnak, s a tájrendezési terv kecsegtető távlatokat biztosít a fürdőhelynek.

Jegyzetek

[1] A Mátyás-féle adománylevélben „Paly" és nem „Palij" alakban fordul elő a puszta! Iványinál a „Palij" elnevezés valószínűleg sajtóhiba.
[2] Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára, Írta Iványi István. Szabadka, 1906. V. kötet 86. o.
[3] Szekeres László: Középkori települések Északkelet-Bácskában. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1983. 43.
[4] Iványi István: Szabadka szabad királyi város története II. rész. Szabadka, 1892, 140. o. A továbbiakban: Iványi II.
[5] Szekeres László: Szabadkai helynevek, Helytörténeti kézikönyv Életjel, 1975. 38. o.
[6] Szabadkai Történelmi Levéltár (a továbbiakban: Levéltár), 5111/Bürgermeisteramt 1855.
[7] Iványi II. 138—139.
[8] Szöllősi Gyula: A Palicsi-tó elhalása és felújítása. Kiadja a Palicsi-tó felújításának bizottsága 1973. 20. o. A továbbiakban: Szöllősi i. m.
[9] Levéltár, 1843. évi pol. jk. 2117. szám.
[10] Petkovics Kálmán: Régi szabadkai játékok. Forum Könyvkiadó, 1983. 20. o. A továbbiakban: Petkovics i. m.
[11] Petkovics i. m. 18.
[12] Petkovics i. m. 30.
[13] Levéltár, 20. A. 75/ aec. 1842
[14] Magyar László: Százéves a palicsi Platánsor. Magyar Szó, 1983. január 15. Kilátó, 15. o.
[15] Id. Frankl István: Szabadka szabad királyi város ismertetése. Szabadka, 1899. 109. o. A továbbiakban: Frankl i. m.
[16] A Palics fürdő. Monográfia. Kiadja: Szabadka sz. kir. város törvényhatósága. Szabadka, 1882. 12. o.
[17] Levéltár, 1682/aec. 1855.
[18] Levéltár, 1943/polg. 1861.
[19] Frankl i. m. 121.
[20] Szöllősi i. m. 23.